

**BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINI KASBIY
RIVOJLANTIRISHGA QO'YILADIGAN TALABLAR: O'ZBEKISTON VA
RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASINING QIYOSIY TAHLILI**

Norqulova M.B.

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini kasbiy rivojlantirishga qo'yiladigan zamonaviy talablar O'zbekiston va rivojlangan davlatlar tajribasi asosida qiyosiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Maqolada O'zbekiston, Angliya, Avstraliya va Finlandiyada o'qituvchi kasbiga kirish, til kompetensiyasi, pedagogik tayyorgarlik, amaliyot, kasbiy standartlar, baholash, refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishga qo'yiladigan talablar qiyoslandi. Tahlil natijasida O'zbekistonda chet tili o'qituvchilarining til kompetensiyasini sertifikatlash va kasbiy attestatsiyaga bog'lash tendensiyasi kuchayayotgani, rivojlangan davlatlarda esa til yoki fan bilimlari bilan bir qatorda pedagogik tayyorgarlik, nazorat ostidagi amaliyot, kasbiy etika, refleksiv faoliyat va uzluksiz professional rivojlanish kompleks ravishda baholanishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: bo'lajak ingliz tili o'qituvchisi, kasbiy rivojlanish, kasbiy kompetensiya, pedagogik kompetensiya, metodik kompetensiya, til kompetensiyasi, kasbiy standart, CEFR, professional development, teacher professionalism, refleksiv faoliyat.

Abstract. This article examines the requirements for the professional development of pre-service English language teachers from a comparative pedagogical perspective, focusing on Uzbekistan and selected developed education systems. The article compares teacher qualification requirements, language proficiency, pedagogical preparation, supervised teaching practice, professional standards, assessment, reflective practice, and continuing professional development in Uzbekistan, England, Australia, and Finland. The analysis demonstrates that Uzbekistan is increasingly emphasizing language certification and professional assessment for foreign language teachers, while developed education systems tend to evaluate teachers through a broader professional framework that integrates subject knowledge, pedagogical knowledge, supervised practice, professional ethics, reflection, collaboration, and lifelong professional learning.

Kirish. Globallashuv, xalqaro akademik mobillik, raqamli kommunikatsiya va mehnat bozorining xalqaro integratsiyasi ingliz tilini bilishga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirmoqda. Bunday sharoitda ingliz tili o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi ta'lim sifatini belgilovchi muhim omillardan biriga aylanmoqda.

Zamonaviy ingliz tili o'qituvchisidan faqat yuqori darajadagi til bilimlari emas, balki o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, kommunikativ faoliyatni tashkil etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, o'quv natijalarini baholash, raqamli vositalardan oqilona foydalanish, o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish va uzluksiz kasbiy rivojlanish qobiliyati ham talab qilinadi. OECD ham zamonaviy o'qituvchining faoliyatini turli ehtiyojlarga ega o'quvchilar bilan ishlash, sinfni samarali boshqarish, ta'limni individuallashtirish, innovatsion pedagogikalar va texnologiyalardan foydalanish hamda o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional ehtiyojlarini hisobga olish bilan bog'laydi. O'qituvchining kasbiy rivojlanishi bir martalik tayyorgarlik emas, balki butun kasbiy faoliyat davomida davom etadigan jarayondir. OECD dastlabki pedagogik ta'lim fundamental bilimlarni shakllantirishini, keyingi uzluksiz professional learning esa o'qituvchining kasbiy tajribasini rivojlantirishini ta'kidlaydi. Bu yondashuv ingliz tili o'qituvchilariga nisbatan yanada dolzarbdir. Chunki ingliz tili o'qituvchisi bir vaqtning o'zida tilshunos, metodist, pedagog, kommunikator, baholovchi, psixologik qo'llab-quvvatlovchi va raqamli ta'lim tashkilotchisi sifatida faoliyat yuritadi. Shu sababli bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini kasbiy rivojlantirishga qo'yiladigan talablarni faqat til sertifikatini yoki oliy ma'lumot diplomi bilan chegaralash ilmiy va amaliy jihatdan yetarli emas.

O'qituvchi kasbiy kompetensiyasini o'rganishda L. Shulmanning tadqiqotlari muhim nazariy asos hisoblanadi. Shulman o'qituvchi bilimini faqat fan mazmunini bilish bilan cheklamasdan, pedagogik bilim, pedagogik mazmuniy bilim va strategik bilim kabi komponentlarga ajratadi. Ayniqsa, Pedagogical Content Knowledge (PCK) konsepsiyasi bo'lajak ingliz tili o'qituvchisi uchun muhimdir. Chunki ingliz tilini bilish boshqa, uni boshqalarga samarali o'rgata olish esa boshqa kompetensiyadir. Richards va Farrell til o'qituvchilarining professional rivojlanishini refleksiv kundalik, portfolio, action research, professional tarmoqlar, hamkorlik va boshqa shakllar orqali tashkil etishni taklif qiladi. Farrell esa refleksiv amaliyotni o'qituvchining o'z pedagogik e'tiqodlari va faoliyatini tanqidiy tahlil qilishi, pedagogik qarorlar uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi va faoliyatini muntazam takomillashtirishi sifatida izohlaydi. Darling-Hammond, Hyler va Gardner 35 ta metodologik jihatdan puxta tadqiqotni tahlil qilib, samarali professional development dasturlarining yettita umumiy xususiyatini aniqlagan. Ular mazmuniy yo'naltirilganlik, faol o'rganish, hamkorlik, modellashtirish, ekspert yordami, fikr-mulohaza va refleksiya hamda uzluksizlikni alohida ko'rsatadi. Shunday qilib, ilmiy adabiyotlar bo'lajak o'qituvchining kasbiy rivojlanishini uchta o'zaro bog'liq yo'nalishda ko'rishga asos beradi:

bilim → amaliyot → refleksiya.

Mazkur uchlikka zamonaviy sharoitda raqamli kompetensiya, baholash savodxonligi va tadqiqotchilik kompetensiyasini ham qo'shish zarur.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy rivojlanishiga qo'yiladigan asosiy talablar. 1. Lingvistik kompetensiya. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisiga qo'yiladigan birinchi talab — ingliz tilidan yuqori darajadagi kommunikativ kompetensiyaga ega bo'lish.

U quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- fonetik va fonologik bilim;
- grammatik kompetensiya;
- leksik kompetensiya;
- semantik kompetensiya;
- pragmatik kompetensiya;
- akademik yozuv;
- og'zaki nutq;
- tinglab tushunish;
- o'qib tushunish;
- madaniyatlararo kommunikatsiya.

CEFRning 2020-yildagi Companion Volume hujjati an'anaviy tinglash, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalaridan tashqari mediatsiya, ko'ptillilik, ko'pmadaniyatlilik kompetensiya va onlayn muloqot kabi yo'nalishlarni ham kengaytiradi. Demak, bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining til kompetensiyasi faqat grammatik jihatdan to'g'ri gapirish emas, balki zamonaviy kommunikativ muhitda samarali muloqot qila olishni ham anglatadi.

Pedagogik kompetensiyaga qo'yiladigan talablar Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisi:

- dars maqsadini belgilay olishi;
- o'quv natijalarini aniqlay olishi;
- darsni pedagogik jihatdan loyihalay olishi;
- o'quvchilarning individual farqlarini hisobga olishi;
- sinfni boshqara olishi;
- differensial ta'limni tashkil eta olishi;
- o'quvchilarni motivatsiya qila olishi;
- ta'lim muhitini boshqara olishi kerak.

Shulman nazariyasiga ko'ra, predmet bilimining o'zi o'qituvchi uchun yetarli emas; uni pedagogik mazmunga aylantira olish zarur. Masalan, ingliz tilida Present Perfect zamonini bilish — predmet bilimidir. Uni o'quvchiga qaysi misollar, mashqlar, kontekst va kommunikativ topshiriqlar orqali tushuntirishni bilish esa pedagogik mazmuniy bilimdir. Shu sababli bo'lajak ingliz tili o'qituvchisini tayyorlash dasturida lingvistika va metodika alohida fanlar sifatida emas, imkon qadar integratsiyalashgan holda tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Metodik kompetensiyaga qo'yiladigan talablar. Zamonaviy ingliz tili o'qituvchisi quyidagi metodik yondashuvlarni bilishi va vaziyatga mos ravishda qo'llay olishi kerak:

- Communicative Language Teaching;
- Task-Based Language Teaching;
- learner-centred teaching;
- project-based learning;
- cooperative learning;
- differentiated instruction;
- formative assessment;
- flipped learning;
- blended learning;
- content and language integrated learning elementlari.

Bunda asosiy talab metod nomlarini yod bilish emas, balki qaysi metod qaysi pedagogik vaziyatda samarali ekanini anglash hisoblanadi.

Baholash savodxoligi: Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy rivojlanishidagi muhim talablarning yana biri — assessment literacy, ya'ni baholash savodxonligidir. O'qituvchi:

1. diagnostik baholash;
2. formativ baholash;
3. summativ baholash;
4. self-assessment;
5. peer assessment;
6. feedback

mexanizmlarini bilishi kerak.

Ingliz tili o'qituvchisi baholash vositalarini CEFRning tegishli darajalari bilan bog'lay olishi, baholash mezonlarini tushuntira olishi va olingan natijalar asosida keyingi darsni rejalashtira olishi muhim. Bu kompetensiya O'zbekiston sharoitida ayniqsa dolzarb, chunki chet tili o'qituvchilarining sertifikatlashi va pedagoglarning attestatsiyasi tobora tizimli tus olmoqda.

O'zbekistonda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilariga qo'yiladigan talablar. O'zbekistonda pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini baholash va sertifikatlash tizimi so'nggi yillarda faol rivojlanmoqda. 2025-yilda Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tizimidagi pedagoglarni attestatsiyadan o'tkazish uchun malaka sinovlari spetsifikatsiyasida xorijiy tillar alohida yo'nalish sifatida ko'rsatilgan. Unda ingliz, nemis, fransuz, koreys, hindiy, xitoy va yapon tillari bo'yicha sinovlar nazarda tutilgan. Shuningdek, pedagogik mahorat va kasbiy standart komponentlari ham sinov tizimida aks etgan. 2026-yilgi kasbiy sertifikatlash jarayonida esa birinchi marta pedagog kasbiga qabul qilingan stajyor-o'qituvchilar hamda tegishli toifaga ega

bo'lmagan pedagoglar uchun kasbiy sertifikatlash sinovlari tashkil etilishi belgilangan. 2026-yilgi rasmiy ma'lumotga ko'ra, o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlarida kamida C1 darajadagi milliy yoki unga tenglashtirilgan xalqaro sertifikatga ega chet tili o'qituvchilari navbatdagi attestatsiyada o'z fanidan maksimal 80 ball bilan baholanib, malaka sinovidan ozod qilinishi belgilangan. Bu holat O'zbekistonda ingliz tili o'qituvchisining til kompetensiyasiga qo'yilayotgan talabning yuqorilayotganini ko'rsatadi.

O'zbekistonda kasbiy standartlar tizimini rivojlantirish jarayoni ham kuchaymoqda. 2026-yilda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan turli ta'lim kasblari bo'yicha kasbiy standart loyihalari e'lon qilindi. Ushbu hujjatlarda kasbiy standart bilim, ko'nikma, mahorat, amaliy tajriba, malaka darajasi va kasbiy faoliyatga qo'yiladigan minimal talablarni belgilovchi hujjat sifatida izohlangan. Ayrim ta'lim sohasidagi kasbiy standart loyihalarida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish, fan bo'yicha chuqur nazariy va amaliy bilimlar, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyat, ta'lim sifatini baholash, kasbiy etika va akademik halollik kabi komponentlar ham ko'rsatilgan. Bu tendensiya kelajakda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini ham faqat til darajasi bilan emas, balki kompleks kasbiy standartlar asosida baholash uchun zamin yaratadi.

Angliyada o'qituvchilarga qo'yiladigan talablar: Angliya tajribasida o'qituvchilik kasbiy maqomi va kasbiy standartlar bilan chambarchas bog'langan. Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan ko'plab maktablarda o'qituvchilik qilish uchun Qualified Teacher Status (QTS) muhim talab hisoblanadi. Angliyaning Teachers' Standards hujjati o'qituvchi faoliyatiga qo'yiladigan minimal talablarni belgilaydi va u "Teaching" hamda "Personal and Professional Conduct" yo'nalishlarini qamrab oladi. 2026-yilda yangilangan iQTS Teachers' Standards ham o'qituvchidan minimal professional amaliyot darajasini talab qiladi. Angliya tajribasining muhim jihati shundaki, o'qituvchi:

- darsni samarali rejalashtirishi;
- yuqori kutilmalarni shakllantirishi;
- o'quvchilarni rag'batlantirishi;
- o'quvchilarning rivojlanishini baholashi;
- sinfni boshqarishi;
- kasbiy va axloqiy me'yorlarga rioya qilishi;
- boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilishi kerak.

Bu talablar ingliz tili o'qituvchisi uchun til kompetensiyasi bilan birgalikda pedagogik professionallikni ham nazarda tutadi.

Avstraliyada o'qituvchining kasbiy standartlari:

Avstraliyada o'qituvchi professionalligi Australian Professional Standards for Teachers tizimi orqali bosqichma-bosqich rivojlantiriladi. Mazkur yondashuv

o'qituvchining kasbiy rivojlanishini bir martalik kvalifikatsiya emas, balki davomiy professional growth sifatida ko'rish imkonini beradi. Avstraliya tajribasidan O'zbekiston uchun ayniqsa muhim bo'lgan jihat — o'qituvchining kasbiy rivojlanishini bosqichlarga ajratishdir. Shartli ravishda quyidagi modelni taklif qilish mumkin: Graduate → Proficient → Advanced → Professional Leader

Bunday bosqichli model bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining universitetdagi tayyorgarligidan boshlab tajribali professional darajasigacha bo'lgan rivojlanish trayektoriyasini ko'rsatishga xizmat qiladi.

Finlandiyada o'qituvchilik kasbiga qo'yiladigan talablar: Finlandiya tajribasi o'qituvchilik kasbining yuqori akademik maqomi bilan ajralib turadi. Finlandiya Milliy Ta'lim Agentligi ma'lumotlariga ko'ra, malakali predmet o'qituvchisi bo'lish uchun magistr darajasi, o'qitiladigan fan bo'yicha tegishli oliy ta'lim tayyorgarligi va kamida 60 kreditlik pedagogik tadqiqotlar talab qilinadi. Bu tizimda o'qituvchi:

- predmet bo'yicha chuqur bilimga;
- pedagogik bilimga;
- tadqiqotchilik ko'nikmasiga;
- amaliy pedagogik tajribaga;
- mustaqil pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Finlandiya tajribasining asosiy jihati — o'qituvchini tayyorlashda research-based teacher education, ya'ni tadqiqotga asoslangan pedagogik tayyorgarlikning muhim o'rin tutishidir. Bu jihat O'zbekiston uchun ham dolzarb. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisi darsni shunchaki "o'tuvchi" emas, balki pedagogik muammoni aniqlaydigan, ma'lumot yig'adigan, natijalarni tahlil qiladigan va o'z amaliyotini takomillashtiradigan mutaxassis bo'lishi kerak.

XULOSA

Qiyosiy tahlil uchta muhim tendensiyaning ko'rsatadi. Birinchi tendensiya: til kompetensiyasining ahamiyati ortmoqda O'zbekistonda C1 darajadagi sertifikatning attestatsiya jarayonidagi ahamiyati oshib bormoqda. Angliyadagi CELTA kabi xalqaro dasturlarda ham C1 darajadagi ingliz tili talab qilinadi.

Ikkinchi tendensiya: til bilimidan kompleks pedagogik kompetensiyaga o'tish

Rivojlangan ta'lim tizimlarida professional o'qituvchi faqat predmetni biluvchi mutaxassis emas. U pedagogik qarorlar qabul qilishi, o'quvchilarni baholashi, o'z faoliyatini tahlil qilishi, hamkasblar bilan hamkorlik qilishi va kasbiy etikaga rioya qilishi kerak. OECD ham professional o'qituvchini bilim, ko'nikma va amaliyotning birligi sifatida tavsiflaydi.

Uchinchi tendensiya: kasbiy rivojlanish uzluksiz jarayon sifatida qaralmoqda

Zamonaviy modelda universitetni tugatish kasbiy rivojlanishning yakuni emas. Aksincha, bu professional faoliyatning boshlanishidir. OECD o'qituvchining

professional o'rganish jarayonini butun faoliyat davomida davom etuvchi jarayon sifatida ko'radi.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisini kasbiy rivojlantirishning taklif etilayotgan modeli

Tadqiqot asosida quyidagi besh bosqichli modelni taklif etish mumkin:

1-bosqich. Diagnostik. Talabani:

- ingliz tili darajasi;
- pedagogik bilimlari;
- metodik tayyorgarligi;
- raqamli kompetensiyasi;
- kasbiy motivatsiyasi aniqlanadi.

2-bosqich. Nazariy tayyorgarlik Talaba:

- lingvistika;
- pedagogika;
- psixologiya;
- metodika;
- assessment;
- educational technology bo'yicha tizimli bilim oladi.

3-bosqich. Mikro-o'qitish

Talaba universitet sharoitida qisqa darslar tashkil qiladi. Bu bosqichda: rejalashtirish → dars → kuzatuv → feedback → qayta rejalashtirish sikli amalga oshiriladi.

4-bosqich. Pedagogik amaliyot

Talaba real maktab sharoitida:

- dars kuzatadi;
- dars rejalashtiradi;
- dars o'tadi;
- o'quvchilarni baholaydi;
- mentor bilan ishlaydi;
- pedagogik muammolarni tahlil qiladi.

CELTA modelida ham real o'quvchilar bilan nazorat ostidagi teaching practice, tajribali o'qituvchilarni kuzatish va feedback muhim komponentlar hisoblanadi.

5-bosqich. Refleksiv-professional rivojlanish

Talaba o'z portfolio-sini shakllantiradi:

Portfolio = dars ishlanmalari + video dars + feedback + refleksiya + o'quvchi ishlari + baholash natijalari + professional development plan. Bu yondashuv Farrellning refleksiv amaliyot konsepsiyasiga mos keladi.

Kasbiy rivojlanishning psixologik talablari:

Kasbiy rivojlanish faqat bilim va ko'nikmalardan iborat emas. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisi quyidagi psixologik sifatlarni ham rivojlantirishi zarur:

Kasbiy o'z-o'ziga ishonch Talaba dars o'tish, o'quvchi bilan muloqot qilish va pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatiga ishonishi kerak.

Refleksivlik U o'zining xatolarini tan olishi va ulardan professional rivojlanish vositasi sifatida foydalanishi kerak.

Emotsional barqarorlik Sinfdagi muammoli vaziyatlar, vaqt bosimi va turli o'quvchi xatti-harakatlariga moslasha olish muhim.

Empatiya O'quvchining qiyinchiliklarini tushunish va uning nuqtayi nazarini hisobga olish ingliz tili ta'limida ayniqsa muhim.

Kasbiy motivatsiya O'qituvchilikni faqat ish o'rni sifatida emas, balki doimiy rivojlanishni talab qiladigan professional faoliyat sifatida qabul qilish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*, 15(2), 4–14. <https://doi.org/10.3102/0013189X015002004>
2. Richards, J. C., & Farrell, T. S. C. (2005). *Professional Development for Language Teachers: Strategies for Teacher Learning*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667237>
3. Farrell, T. S. C. (2018). Reflective practice for language teachers. In J. I. Lontos (Ed.), *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0873>
4. Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Learning Policy Institute.
5. OECD. (2016). *Supporting Teacher Professionalism: Insights from TALIS 2013*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264248601-en>
6. OECD. (2019). *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>
7. OECD. (2020). *TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valued Professionals*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>
8. OECD. (2025). *Results from TALIS 2024: The State of Teaching*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/90df6235-en>
9. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume*. Council of Europe.
10. Department for Education. (2021/2026). *Teachers' Standards*. UK Government.
11. Department for Education. (2026). *International Qualified Teacher Status Teachers' Standards*. UK Government.

12. Department for Education. (2026). Qualified Teacher Status (QTS). UK Government.

13. Cambridge English. CELTA: What's in the CELTA course? Cambridge University Press & Assessment.

14. Finnish National Agency for Education. Working as a teacher in Finland with a foreign qualification.

17. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. (2025). Pedagog kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish uchun malaka sinov topshiriqlari spetsifikatsiyasi.

18. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. (2026). Joriy yilgi kasbiy sertifikatlash uchun sinov topshiriqlari spetsifikatsiyasi.

19. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2026). Ta'lim sohasidagi kasbiy standartlar loyihalari.